

deringsbepalingen voor de *Christen-Juden* opgeheven zouden worden, maar de enige maatregel die hij trof, droeg het karakter van een concessie: hij deed weten dat ca. honderdvijftig hervormde studenten en 'plutocratenzones' uit Vught vrijgelaten zouden worden (inderdaad konden de betrokkenen op de zaterdag na de afkondiging het kamp verlaten); als motief gaf hij op, 'dat vele predikanten die afkondiging niet hadden voorgelezen, en daarmee te kennen gaven dat zij het met het beleid van de Synode niet eens waren.'¹

Mussert trok de lijn door die al uit zijn eerste reacties op de razzia van 9 februari gebleken was. In het nummer van *Volk en Vaderland* van 26 februari publiceerde hij een hoofdartikel waarin hij 'het recht der kerken, ja de plicht' erkende om 'de wereldlijke overheid te vermanen', wanneer 'gerechtigheid, barmhartigheid en vrijheid van geloofsovertuiging' aangetast werden. Er was, schreef hij, aanleiding tot dat vermaan. Hij wees op de studentenrazzia's (uiteraard niet op de met zijn instemming uitgevoerde razzia's op de 'plutocratenzones') en voegde toe: 'Indien ik daarover geraadpleegd was, zou ik natuurlijk getracht hebben, dit te voorkomen.'

Het *Reichskommissariat* beperkte zich er toe, overneming van dit artikel in de dagbladen te verbieden.

★

Wat is het effect geweest van de oproepen tot ongehoorzaamheid die van de regering en van de kerken uitgingen?

Wij willen de teksten niet op een goudschaaltje wegen. Wel hadden honderdduizenden ze vernomen, maar wij nemen aan dat de precieze bewoordingen, ook al werden zij hier of daar in de illegale pers herhaald, veel mensen niet scherp voor ogen bleven staan. Wat toch wèl bleef hangen, was de strekking: de regering en de kerken hadden de norm gesteld dat geen medewerking meer verleend mocht worden aan maatregelen waarmee Nederlanders of andere in Nederland woonachtige personen (Duitse Joden bijvoorbeeld) evident hoogst ernstig geschaad werden in hun persoonlijke belangen – door deportatie, door arrestatie of door uitzending als arbeider naar Duitsland.

Wat de Jodendeportaties betreft, vermeldden wij reeds in hoofdstuk 4

¹ A.v., p. 112.